

Sava Tubić

A TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓ ÉS SZUBJEKTÍV TÉNYEZŐI

Az 1977 óta folyó küldöttrendszeri kutatások rávilágítottak a küldöttrendszeri szervekben és intézményekben elért eredményekre és választ adnak számos felmerülő problémára a küldöttrendszer egészének funkcionálását illetően, annál is inkább, mert a felmérések felölelték a küldöttrendszer elméleti koncepcióját, annak gyakorlati érvényesülését, institutionális struktúráit és szubjektumait egyaránt.

Olyan adatok állnak rendelkezésünkre, amelyek révén összevethetjük a küldöttségi kommunikáció iránt támasztott elvárásainkat a gyakorlattal, a tényleges helyzettel. A rendszer működésében tapasztalhatók bizonyos nehézségek, akadályok, ezt azonnal megállapíthatjuk, de mélyrehatóan tanulmányozva a kapott eredményeket nyilvánvalóvá válik az is, hogy a vizsgálatok a küldöttrendszeri kommunikáció megvalósulásának, problémáinak és nehézségeinek politikai vetületére is fényt derítenek.

Egy még részletesebb elemzés pedig arra ösztönöz, hogy a politikai vetület, illetve a politikai értékelésen túlmenően az említettekén kívül a küldöttrendszer társadalmi-politikai folyamatait és viszonyait is tanulmányozzuk. Következtetéseinket a küldöttrendszerről végzett felmérések eredményeire alapozva munkánkban egyebek között a küldöttrendszeri szubjektumok kapcsolataira, kapcsolataik kölcsönösségére, a dolgozók érdekeinek struktúrájára, az érdekek és szükségletek megnyilvánulási formáira, megvalósításuk lehetőségeire összpontosítjuk, nem tévesztve szem elől aényt, hogy a küldöttségi tényezők (szubjektumok) közötti kapcsolatok nem véletlen- és ösztönszerűek, hanem szükségszerűen a rendszer sajátosságaiból adódnak.

Az érdekek és szükségletek struktúrája képezi a küldöttségi kommunikáció, egészében pedig az öngazgatási társadalmi-politikai folyamat valós tartalmát. Ha a problémát ebből a szemszögből vizsgáljuk, nemcsak a rendszer működését elősegítő, vagy gátló tényezőkre vonatkozó kérdések sokasodnak meg, hanem más jellegű kérdések is felmerülnek: milyen az érdekek és szükségletek jellege, hordozóik struktúrája, az érdekek gazdasági, szociális kulturális és politikai tartalma, illetve nívója,

jelentősége, az érdekek szelektálásának és kiválasztásának módja, a döntéshozatal befolyásoló tényezők stb. A küldöttrendszer szférájába tehát rendkívül széles skálájú kérdéskomplexum tartozik, de az öngazgatás nem jelenti a társadalmi szubjektumok és érdekeik határtalan autonómiáját, mint ahogy a társadalmi integráció sem jelent egyértelműen etatizmust és centralizmust. A küldöttrendszer öngazgatási-politikai mechanizmus, amely a küldöttségi szervek révén hangot ad a különféle érdekek hordozóinak és reális lehetőséget érdekeik megvalósítására, de semmiképp sem olyan institutionális forma, amelynek egyensúlyt kell, vagy muszáj tartania a különféle érdekek képviselői közötti viszonyban. Igen fontos a küldöttrendszeri folyamatok tanulmányozása azért is, hogy láthassuk működésének mozgatórugóit, különféle tényezőit, mindenekelőtt a küldöttrendszeri szubjektumok szerepét és struktúráját a döntéshozatali folyamatban. A küldöttrendszeri folyamatok tükrében vizsgálva a társadalmi integrációt a kérdés jelentőségét a folyamatok hordozói közötti szociális-gazdasági és politikai viszony adja meg.

A társadalmi-politikai szervezetek példáján, illetve a társadalmi-politikai rendszerben kifejtett tevékenységük alapján próbáljuk megvilágítani a társadalmi folyamatok kutatásának problematikáját. Így például a Szocialista Szövetség és a szakszervezet iránt támasztott elvárásokat elemezve a tevékenységüket szabályozó normatív okiratokban harminc tevékenységi feladatkört számoltunk meg, amelyeket a két szervezetnek be kellene töltenie. Lévén, hogy a két említett szervezet egyben a legtömegesebb társadalmi-politikai szervezet, a rendkívül szerteágazó feladatkör szinte logikus következménye a társadalomban betöltött szerepüknek és helyzetüknek. Így például a Szocialista Szövetség alkotmányos feladatai közé tartozik: az öngazgatási demokratikus viszonyok fejlesztése, a dolgozók és polgárok öngazgatásán és hatalmán alapuló társadalmi fejlődés irányítása, a dolgozók és polgárok jogainak, érdekeinek megvalósítása, az időszerű társadalmi kérdések megoldását célzó javaslatok előterjesztése, a választási tevékenység megszervezése stb. A szakszervezet feladatai közé tartozik egyebek között, hogy harcoljon a munkásosztály alkotmányba foglalt jogainak megvalósításáért, amiből azután számos újabb feladat adódik: a jövedelemszerzés és elosztás, az öngazgatási viszonyok kialakítása, a termelőerők fejlesztése, a termelékenység növelése, a dolgozói szolidaritás, a káderpolitika stb. Ezeket és egyéb feladatokat tartalmazznak a szabályzati rendelkezések.

A társadalmi integráció kérdése és a szubjektív tényezők szerepe azonban ebben a folyamatban nem jogi normatív és nem institutionális, hanem szociális-gazdasági természetű. A jogi és politikai változások eredményessége iránti túlzott bizalom, amilyennel a problémával foglalkozó szakirodalomban gyakran találkozunk, azt eredményezi, hogy kevesebb figyelmet szentelünk a társadalmi-gazdasági viszonyok és folyamatok tényleges alkotóelemeinek. Jogos igény tehát, hogy a társadalmi folyamatok vizsgálatát és elemzését a szociológia tudományos eszközeivel és mércéivel végezzük. Véleményünk ugyanis, hogy a vizsgálat ily módon

nemcsak a rendszer felé irányul, nemcsak arra összpontosul, hanem kiterjed a társadalmi közösség (akár a munkaszervezet, akár a társadalmi-politikai közösség) egyéb mutatóira is, miáltal több oldalról világíthatjuk meg a küldöttrendszert, a szubjektív politikai tényezők szerepét és a társadalmi integráció folyamatát befolyásoló egyéb feltételeket, tényezőket.

A társadalmi integráció elméleti megfogalmazását nem tartjuk szükségesnek ismertetni. Legrövidebben a következőket emelhetjük ki. A társadalmi viszonyok és folyamatok deatizálása és demokratizálása szűkíti a hatalom kényszerítő funkcióit és erősíti a dolgozók, polgárok, szervezetek, közösségek szükségleteinek és érdekeinek öngazgatási úton történő rendezését. Az ilyen megoldási mód viszont a társadalmi-politikai rendszer dinamikus komponense, nem pedig egyszer s mindenkorra megoldottnak tekinthető kérdése. A törekvés tanulmányozásakor (vajon az etatizáció, vagy a deatizáció irányába haladunk-e) meg kell vizsgálnunk a társadalmi integráció jellegzetességeit, a folyamat egyes szubjektumainak szerepét, így természetesen a társadalmi-politikai szervezetek szerepét is.

II.

A küldöttrendszer működéséről és megvalósulásáról végzett felmérés eredeti céljai közé nem tartozott a társadalmi integráció, valamint a folyamat gazdasági-szociális, politikai és egyéb vonatkozású kérdéseinek tanulmányozása. A felmérés eredményei azonban lehetővé teszik számunkra, hogy választ adjunk az előbbieknél során felvetett kérdésre, mint például arra, milyen mértékben szavatolja a küldöttrendszer, hogy szükségleteiket és érdekeiket a dolgozók öngazgatási úton valósítsák meg, és milyen szerepet játszanak ebben a rendszer egyes szubjektumai, más szóval úgy is fogalmazhatnánk, hogy milyen tendenciát mutat a rendszer fejlődése.

A társadalmi integráció magában foglalja a rendszer szubjektumai és szervezetei közötti folyamatokat, mindazokat a viszonyokat, amelyek révén az érdekelték szervezett módon, társulással, kapcsolatteremtéssel, öngazgatási alapon próbálják megoldani problémáikat. Ez annyit jelent, hogy a társultmunka-alapszervezettől és helyi közösségtől a szélesebb körű termelői-gazdasági és területi-politikai szervezetekig, illetve közösségekig egész sor olyan szubjektív tényező jelentkezik, amely közvetve, vagy közvetlenül befolyásolja a társadalmi integráció folyamatát és jellegét.

Az alábbiakban csak néhány olyan tényezőre, döntéshozatali kérdésre és problémára mutatunk rá, amelyek kihatnak a folyamat alakulására.

1. A vizsgálat eredményeit elemezve megállapíthatjuk, milyen kérdéscsoportok foglalkoztatják a polgárokat a helyi közösségekben és mely kérdések a dolgozókat a társultmunka-szervezetekben. Az érdekek és

szükségletek néhány alapszoportját a két említett környezetben a következő problémák képezik, illetve a következőképp oszlanak meg a napi-rendre kerülő kérdések:

<i>Helyi közösségek</i>		<i>Társultmunka-alapszervezetek</i>	
I. 1. Közművesítési és lakásügyi kérdések	69,1%	1. Alacsony fokú munkaszerve nem kielégítő szintű vezetés	46,2%
2. A helyi közösség fejlesztési problémái		2. A jövedelem és személyi jövedelem elosztása	
3. A helyi közösség tevékenységének pénzügyi és anyagi vonatkozású problémái		3. Érdektelenség, felelőtlenség, egymás közötti viszonyok	
II. 1. Alacsony szintű társadalmi-politikai aktivitás	17,6%	1. Beruházási kérdések	22,3%
2. Általános honvédelem és társadalmi önvédelem		2. Nyersanyaghiány	
3. Tájékoztatási problémák		3. Káderhiány	
4. Ellátási kérdések		4. Lakáselosztási problémák	
III. 1. Egyéb természetű kérdések	13,3%	1. Devizahiány	6,6%
		2. Alacsony termelékenység	
		3. Tájékoztatási kérdések	
IV. —		1. Egyéb kérdések	24,5%

Jellemző, hogy a helyi közösségekben a problémakör a helyi közösség fizionómiájának, működésének és fejlődésének stratégiai fontosságú kérdései körül összpontosul. A szociális gazdasági vonatkozású kérdések kiéleződnek, a politika és a tájékoztatás pedig bizonyos értelemben háttérbe szorul. Ez nem jelenti azt, hogy ezek a tényezők nincsenek jelen a helyi közösség tevékenységében, inkább arról beszélhetünk, hogy a szociális és gazdasági kérdések iránt tanúsított élmék érdeklődés a társadalmi integráció fontos előfeltétele, amely nélkül a helyi közösség sem valósíthatja meg formális-jogi és egyéb alaptevékenységének formáit, illetve nem töltheti be formális-jogi szerepét a társadalomban. Az előbbiekből következik, hogy a társadalmi-politikai szervek munkáját is aszerint értékeli, milyen sikerrel és eredménnyel vesznek részt az alapfontosságú társadalmi-gazdasági kérdések megoldásában. A Szocialista Szövetségnek is számolnia kell tehát azzal, hogy akciói eszerint a polgárokat vagy tevékenységre serkentik, vagy passzivitásra kényszerítik. Az ilyen differenciált hozzáállás nem a formális, hanem a tényleges aktivitás intenzitásának mércéje is lehet. Gyakorlatból már tudjuk, hogy a polgárok a társadalmi-politikai szervezetek munkáját ritkábban sorolják a helyi közösség

alapvető problémái közé (mindössze 9,83 százalékban). A társadalmi integráció társadalmi-gazdasági, szociális, kulturális és egyéb alapkérdései a helyi közösségben úgyszintén nem kaptak olyan demokratikus megnyilvánulási formát, amelyben a többség is aktívan vesz részt. A küldött-rendszer és politikai kommunikáció koncepciója tehát — bár lehetőségei széles körűek — a valóságban megrekedt a formalitásoknál és lehetőségei távolról sincsenek kihasználva.

A társult munka szervezeteiben a problémák már sokkal tagoltabbak. Itt a munkaszervezetre korlátozódó kérdések a legfrekvensebbek. A napi-rendre kerülő kérdések 46,21 százalékát teszik ki a munkaszervezéssel, az elosztással és az egymás közötti viszonyokkal kapcsolatos kérdések. Tovább részletezve megállapíthatjuk, hogy első helyen a jövedelem és személyi jövedelem elosztása (17,92⁰/₀), másodikon a munkaszervezés (17,21⁰/₀) és harmadik helyen az egymás közötti viszonyokkal kapcsolatos problémák állnak (11,08⁰/₀). Egy másik kérdéskör, amellyel a társult munka dolgozói gyakran foglalkoznak, a társultmunka-alapszervezet funkcionálásának szélesebb, kiterjedtebb szférájára vonatkozik. Itt említhetjük a beruházásokat, a nyersanyaghiányt, a káderkérdést, a lakáselosztást stb. Ez a kérdéskör 22,29 százalékos részarányal szerepel a napi-rendben. Csak ezek után következnek nagyfontosságú kérdések, amelyeknek a dolgozók részéről történő észlelése mégis elenyésző. Ezek közé soroltuk az áru és pénzgazdálkodást (devizahiány) 1,38, a munkatermelékenységet 2,81 és a tájékoztatást 2,41 százalékos részarányal. Ez a kérdéskör vizsgálataink alapján tehát a megkérdezettek mindössze 6,6 százalékát foglalkoztatja.

A fenti adatok a társadalmi differenciálódás és integráció kérdésének mélyrehatóbb elemzésére ösztönöznek a társult munkában ez alkalommal azonban csak néhány — első pillantásra ellentmondásosnak tűnő — jelenségre mutatunk rá. Így például arra, hogy a dolgozók a jövedelem, az elosztás és a munkaszervezés kérdését jelölték meg mint legfontosabbat. Ez egyértelműen mutatja a közöttük fennálló termelési és gazdasági kommunikáció jellegét és struktúráját, amihez az egymás közötti viszonyok, a felelősség és a fegyelem is szervesen kapcsolódik. A dolgozók szociális gazdasági kommunikációja (kapcsolata) a munkaszervezés—jövedelem—felelősség háromszögében összpontosul.

Esetünkben külön figyelmet érdemel a *termelési-gazdasági és öngazdáltsági integráció feltételeiről való döntés lehetősége*. Mint már jeleztük, a dolgozók viszonylag kevésbé tartják fontosnak, illetve viszonylag kevesük látószögében jelenik meg fontos kérdésként a nyersanyaghiány (8,04⁰/₀), a káderhiány (4,29⁰/₀), a beruházás (4,02⁰/₀), az alacsony termelékenység (2,81⁰/₀), a devizahiány (1,38⁰/₀). Ha alaposabban megfigyeljük a felsorolt kérdéseket, láthatjuk, hogy ezek a munkaszervezés, a jövedelemszerzés, a társadalmi integráció és általában a társult munka számára létfontosságú kérdések.

Önkéntelenül adódik a kérdés, hogy a társult munka dolgozói közül miért olyan kevesen tartották fontosnak a társadalmi-gazdasági viszo-

nyok említett szféráját. Tájékoztatlanságról van-e szó, szakmai szerénységről, átengedve a döntést a vezető kádereknek, vagy éppenséggel arról a nézetről, hogy ezeket a kérdéseket a szélesebb társadalmi-politikai struktúráknak (társadalmi-politikai közösségeknek, érdekközösségeknek, bankoknak) kell rendezniük?

Olyan problémakör ez, amely az öngazgatás és a társult munka, az öngazgatási döntéshozatal és a küldöttrendszer vizsgatételét képezi. A társult munka dolgozóinak mint az érdekek és szükségletek autentikus képviselőinek kell érvényesíteniük befolyásukat a legszélesebb társadalmi-politikai közösségig. A kérdés a társadalmi-politikai rendszer szubjektumai számára nem institutionális jellegű. Fontosabb ennél az, hogy a különböző érdekek képviselői, milyen befolyással rendelkeznek a társadalmi újratermelés döntéshozatali folyamatában. Kivételt a társadalmi-politikai szervezetek sem képezhetnek, mert a Kommunisták Szövetsége, a Szocialista Szövetsége sem olyan szervezet, amelynek elsődleges feladata a rendszer intézményes funkcionálásának biztosítása. Ellenkezőleg, az említett szervezetek legfontosabb feladata a dolgozók mozgósítása, hogy a társult munkában és a társadalmi-politikai közösségekben befolyásolhassák a társadalmi döntéshozatali folyamatát.

Visszatérve ahhoz, hogy a dolgozók mely kérdéseket jelölték meg, amelyekkel a legtöbbet foglalkoznak és amelyekre úgymond befolyásuk is van, úgy tűnik, hogy egyes igen fontos kérdések kicsúsznak a dolgozók hatása alól a társult munka alapszervezetében (a primáris közösségben), de még inkább a társadalmi-politikai rendszer felsőbb szféráiban. Ezzel egy újabb problémakör nyílik meg, amely az érdekszférából a kezdeményezési szférába vezet bennünket.

2. Ha a kezdeményezést az egyes kérdések megoldására irányuló *önálló ösztönzésnek* tekintjük, akkor nemcsak annak tartalma érdekel bennünket. Az öngazgatási-küldöttrendszerben a kezdeményezési jog és lehetőség széles körű demokratikus alapokon nyugszik. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a kezdeményezés hordereje nagymértékben függ a kérdés fontosságától és azoknak társadalmi helyzetétől, akiknek érdekeit a felvetett kérdés magában foglalja. A kezdeményezést tehát meghatározza a munkamegosztás, a szubjektumok társadalmi szervezetekben betöltött pozíciója, a társadalmi döntéshozatalban való részvételi jog, illetve a felsoroltak alapján kialakult érdekeltségi „látókör”.

A kezdeményezés fent említett három aspektusa behatóbb elemzést igényel, mert a probléma nem szűkíthető le objektív és formális-jogi elemekre. A kezdeményezés az emberi akarat és szorgalom sajátos megnyilvánulási formája, amely mindig is magában hordozza a személyes értékvonásokat és egyéb tulajdonságokat.

Mindez jelentős a társadalmi integráció szempontjából. A kezdeményezést illetően maradjunk mégis a legfontosabb tényezők elemzésénél. Így például: vajon a munkaszervezetekben a dolgozók gyűlése kezdeményezte-e azoknak a kérdéseknek megvitatását, amelyek a társult munka funkcionálásának előfeltételét képezik. A körkérdésben kapott válaszok alap-

ján a következőképp alakul a dolgozók gyűlésén a kezdeményezés, illetve annak tartalma és aránya.

A kezdeményezés tartalma	%
1. Beruházások	9,67
2. Az ipari ágazat helyzete	9,60
3. A társultmunka-alapszervezet helyzete	13,32
4. Egyéb jellegű	11,00
5. Nem volt kezdeményezés	32,66
6. Nem tudott semmiféle kezdeményezésről	23,88

A társult munkában az öngazgatási kommunikáció és döntéshozatal legszélesebb formája, a dolgozók gyűlése a válaszok 10 százalékában azonosította magát a beruházási politika kezdeményezőjével. Nagyjából ugyanilyen arányban kezdeményezte az ipari ágazat helyzetét taglaló kérdések megvitatását, a leggyakrabban pedig a társultmunka-alapszervezet helyzetével foglalkozott. Az alapvető és legfontosabb mégis, amit a válaszok alapján leszűrhetünk, hogy a dolgozók gyűlése mint öngazgatási testület nem mutat kifejezett érdeklődést a társadalmi-gazdasági fejlődés stratégiai fontosságú kérdései iránt. A „nem volt kezdeményezés”, vagy a „nem tudok semmiféle kezdeményezésről” válaszok adják a táblázat 56,54 százalékát. Ítélnék-e úgy ennek alapján, hogy a dolgozók gyűlése zárt és statikus öngazgatási kommunikációforma, amely nincs kellőképpen felkészülve az öngazgatási társadalmi integráció folyamatában való aktív részvételre? Nehéz lenne választ adni a kérdésre, ha megrekednénk a dolgozói gyűlés napirendjén szereplő kérdések jellegének vizsgálatánál. A munka és öngazgatási alapközösség, (a társultmunka-alapszervezet) felkészültségét és kezdeményezési készségét, hogy részt vegyen az öngazgatási kommunikációban vizsgáljuk meg abból a szempontból is, melyik szervnek és szervezetnek milyen befolyása van a probléma felvetésében, abban, hogy egy-egy kérdés *napirendre kerüljön*. A dolgozók véleménye szerint a rangsor a következő.

Befolyási tényező	Százalék	Rangsor
1. Dolgozók gyűlése	31,42	(1)
2. Munkástanács	22,11	(2)
3. Küldöttség	5,64	(6)
4. Községi képv. testület és érdekköz. küldöttei.	1,93	(9)
5. Társadalmi-politikai szervezetek	7,76	(5)
6. A tmasz szakszolgálati	8,98	(4)
7. A tmasz vezető káderei	16,50	(3)
8. Nem formális csoportok	2,21	(8)
9. A társult munka községi tanácsa és érdekközös.	0,94	(10)
10. A képv. testület és az érdekköz. szakszolg.	2,94	(7)

A megkérdezettek véleménye szerint tehát a dolgozók gyűlése és a munkástanács a két élenjáró tényező a kezdeményezésben (55,53%). Következnek a vezető beosztásúak és a tmsz szakszolgálata, a társadalmi-politikai szervezetek pedig leszorultak az ötödik helyre. A ranglistán a küldöttségek a hatodik, a küldöttek a kilencedik helyen vannak.

A kezdeményezést illetően a kommunikációs kört tehát a dolgozói gyűlés, a munkástanács, a vezető káderek és az ügyviteli szervek, a szakszolgálatok és a társadalmi-politikai szervezetek alkotják. Kifejezetten kedvezőtlen értékelést kaptak a küldöttségek és küldöttek.

A kezdeményezést és befolyást azonban egy újabb szemponttal, a *végző döntésre* gyakorolt befolyással kell kiegészíteni. A dolgozók véleménye szerint az említett tényezők a végző döntést a következő sorrendben befolyásolják.

Döntéshozatali tényező	Százalék	Rangsor
1. Dolgozók gyűlése	49,74	(1)
2. Munkástanács	12,76	(3)
3. Küldöttségek	2,26	(7)
4. A képv. testület és érdekközös. küldöttei	2,70	(6)
5. Társadalmi-politikai szervezetek	4,16	(4)
6. A tmsz szakszolgálatai	4,08	(5)
7. A tmsz vezető káderei	20,56	(2)
8. Nem formális csoportok	0,87	(9)
9. A társult munka községi tanácsa	0,63	(10)
10. A képv. testület és érdekközös. szakszolgálata	2,18	(9)

A táblázatból arra következtetünk, hogy a körkérdés résztvevői rendkívül kedvezően értékelik a dolgozók gyűlésének befolyását a döntések végző alakulására. Mindjárt utána következnek azonban a vezető káderek és az ügyviteli szervek, míg a munkástanács és a társadalmi-politikai szervezetek befolyása csökkent. A küldöttek és küldöttségek is a ranglétra alsó fokán kaptak helyet.

A dolgozók gyűlését mint befolyásos döntéshozatali tényezőt említve nem téveszthetjük szem elől, hogy a dolgozók gyűlésén találkoznak a legkülönbözőbb érdekek. Pontosabban a dolgozók gyűlése az a hely és fórum, ahol a döntéshozatal szintetizálódik, ahol a rendszer különböző tényezői a kezdeményezés kivitelezői, formálói, érvelői és javaslattevői. A dolgozói gyűlés az öngazgatási szubjektumok akaratának legszélesebb megnyilvánulási (kifejezési) formája, de éppen ezért vetődik fel az egyes tényezők kezdeményezési szerepének, befolyásának kérdése. Emellett az sem mellékes, hogyan kapcsolódik ez a döntéshozatali folyamat és forma a társult munka alapszervezetén kívüli demokratikus folyamatokhoz, és kik képviselik a munkaszervezeten kívül a tmsz érdekeit. Láttuk, hogy a küldöttségek és küldöttek, a kezdeményezés és döntéshozatali befolyás ranglétrájának alsó fokára kerültek. Ez annyit jelent, hogy az

önigazgatási-küldöttrendszeri kommunikáció megszakad — vagy csak szimbolikus — azokban a szférákban, amelyek ennek a folyamatnak hordozói kellene hogy legyenek. Más szóval a küldöttségi struktúra a társadalom alapsejtjeiben nem funkcionál mint kezdeményező és hangadó tényező. Hovatovább a küldöttség a folyamat perifériájára kerül és inkább nevezhető formális jellegű „közvetítő mechanizmusnak”, mintsem a rendszer integrált és felelős szubjektumának.

Ha most a vázolt helyzetet összevetjük a dolgozói gyűlés napirendjén szereplő, a belső problémákra összpontosító leszűkített problémakörrel, amelyből gyakran kimarad a felhalmozás, a beruházás, a termelékenység, a bővített újatermelés problémája, akkor nem alaptalan az állítás, miszerint a küldöttek és küldöttségek jelentéktelennek mondott befolyása az öngazgatási alapsejteknek az újatermelésben elfoglalt pozíciójából következik, avagy adódik. A társult munka szervezete és a dolgozók gyűlése nincs abban a helyzetben, hogy a döntéshozatal szélesebb folyamatára befolyást gyakoroljon, amennyiben a társadalmi újatermelés nincs az ellenőrzése alatt.

Ilyen helyzetben a küldöttség és a küldöttek is elidegenülnek az érdekek tartalmától és egyben annak lehetőségétől, hogy kezdeményezzék és alakítsák a társadalmi integráció folyamatát. Ha ez a folyamat más módon valósul meg, például institucionális formákon kívülálló vezető struktúrák, végrehajtó szervek, szakszolgálatok bábáskodása révén, akkor a küldöttek és küldöttségek — ide értve a többi öngazgatási tényezőt is — csak intézményes alap, formális külsőség, amely a küldöttrendszer erodálásához vezet. Amennyiben ez a tendencia uralkodóvá válna, etatikus intézkedések szükségességéhez vezetne, mert túlhaladása megkövetelné az állami szervek beavatkozását.

Vizsgáljuk most kissé részletesebben meg a társadalmi-politikai szervezetek szerepét a társadalmi integráció folyamatában. A táblázatokban közölt rangsorolásból is láttuk, hogy a társadalmi-politikai szervezetek az öngazgatás és a gazdaság alapsejtjeiben nem exponálják különösbbe magukat. A kezdeményezési folyamatokban vállalt szerepük alapján a ranglétrán a negyedik-ötödik helyen állnak ugyan, de az ügyviteli szervek, a vezető káderek és a szakszolgálatok számos tekintetben előttük járnak. Ez az észlelés nagyon is indikatív, különösen ha a társadalmi-politikai rendszer írásunk elején vázolt vetületét is figyelembe vesszük. Arra az elvárásra gondolunk, miszerint a társadalom demokratizálódási folyamatában a társadalmi-politika szervezeteknek kellene a kezdeményező szerepet vállalniuk. Az érdekek tagoltsága ugyanis a szükségletek és az érdekek demokratikus szelekcióját és csoportosítását sürgeti. Ez a társadalmi folyamat lehet ösztönös (ami dezintegrációt, partikuláris tendenciát eredményez), lehet unilineáris, amikor is a makroszubjektum (az államhatalom) erősíti befolyását, és lehet demokratikus, amikor a társadalmi szubjektum a munkásosztály *szervezett politikai erejeként és tényezőjeként* jelentkezik. Amennyiben az államtól elvárjuk, hogy eredményesen funkcionáljon függőleges irányban, akkor a társadalmi-politikai

szervezeteknek horizontális mobilizációban kell vállalniuk fontos szerepet. Tevékenységük révén a kezdeményezésnek a társult munkából, a társadalmi újratermelés érdekszférájából kell kiindulnia. Ehhez viszont szükséges olyan előfeltételek megteremtése, amelyek lehetővé teszik az alapközösségek befolyását a szélesebb közösségekben, a felsőbb szervekben, a küldöttek és küldöttségek által. A küldöttrendszerben napjainkig nem valósult meg a társadalmi-politikai szervezetek említett szerepe. Állításunkat igazolja a küldöttek és küldöttségek jelentéktelen autoritása és marginális pozíciója a döntéshozatali folyamatban.

A rendszer szubjektumainak demokratikus, öngazgatási döntéshozatal útján történő társadalmi integrációja tehát az alapközösségek gazdasági-szociális helyzetéből indul ki. Az integráció fontos előfeltétele még a társult munka tényleges befolyása, a dolgozók mozgósítása a társadalmi folyamatokban. Ahhoz, hogy ez a tendencia érvényesüljön, a társadalmi-politikai szervezeteknek kell olyan megoldást találniuk, hogy összekössék az alapközösségek részeit és egészét a társadalmi közösség globális (szélesebb és felsőbb) régióival.

Fordította *Hornok Ferenc*

Rezime

Subjektivni faktor i društvena integracija

Govoreći o društvenoj integraciji u samoupravno-delegatskom sistemu ukratko možemo konstatovati sledeće: Delegatski sistem u procesu društvenog odlučivanja nije zaživeo u toj meri koliko bi to formalno-pravni i normativni uslovi dozvolili. Tome, da teorija i praksa nisu u skladu, ima više uzroka, a jedan — verovatno od važnijih jeste to, da društveno-političke organizacije do danas nisu stvorile stvarne uslove razvijanju uticaja delegatskog sistema niti u osnovnim celijama društva, niti u širim društvenim zajednicama. Smatramo međutim, da je jedan od preduslova društvene integracije baš to, da primarne jedinice sistema, to jest osnovne organizacije udruženog rada i mesne zajednice mobiliziraju i ostvare svoj uticaj u svim vertikalnim sferama društvenog odlučivanja od osnovne zajednice do delegatskih skupština najviših nivoa.

Da bi ova tendencija demokratskog razvoja samoupravljanja i delegatskog sistema mogla prevladati u sistemu odlučivanja društveno-političke organizacije bi morale naći rešenja kojima bi se povezivali delovi i celina primarne zajednice sa širim, globalnim društvenim zajednicama.

Resummee

Subjektive Tatbestände und die gesellschaftliche Integration

Wenn wir über die gesellschaftliche Integration im Selbstverwaltungs-Delegatensystem sprechen, müssen wir zunächst folgendes feststellen: das Delegatensystem hat sich im Prozess der gesellschaftlichen Entschlussfassung nicht in solchen Masse entwickelt, in welchen dazu die formell-rechtliche und normative Möglichkeiten vorhanden sind. Es gibt mehrere Ursachen der Tatsache dass die Theorie und Praxis nicht im Einklang sind. Eine der wichtigeren Ursachen ist wahrscheinlich, dass die gesellschaftspolitische Instanzen nicht die richtigen Bedingungen zur Entwicklung des Einflusses des Delegatensystems entworfen haben usw. so in den grundlegenden, wie auch in den breiteren gesellschaftlichen Gemeinschaften. Es ist festzustellen dass eine der Bedingungen der gesellschaftlichen Integration in der Tatsache liegt dass die grundlegenden Gemeinschaften des Systems — die Grundorganisationen der vereinigten Arbeit und die Ortsgemeinschaften — ihren Einfluss im allen vertikalen Sphären der gesellschaftlichen Entschlussfassung zustande bringen usw. von den grundlegenden bis zu den höchsten Vertretungskörperschaften.

Um dass diese Tendenz der demokratischen Entwicklung zustande kommen könnte, und im Prozess der gesellschaftlichen Entschlussfassung überwiegend wird, sollten die gesellschaftlich politische Organisationen die Lösung finden, damit die primären Gemeinschaften als Teile der globalen Gemeinschaft verbunden werden.